

Н. В. Цуркан

Головне управління статистики у Миколаївській області

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА БАГАТОРІЧНИХ ТРАВ У ПІВДЕННОМУ СТЕПУ УКРАЇНИ

Досліджено стан розвитку виробництва багаторічних трав в Україні. Встановлено стрімке зменшення питомої ваги площ цих культур у загальній посівній площі як господарств південного Степу, так і України, що негативно позначається на якості тунтів та стані тваринництва.

Ключові слова: багаторічні трави, посівна площа, виробництво, розвиток, ефективність, рентабельність.

Однією з необхідних умов ефективного ведення тваринництва є розвинуте кормовиробництво, а важливим джерелом рослинних кормових ресурсів у нашій країні є багаторічні трави, серед яких високобілковими характеризуються бобові культури.

Матеріали і методика досліджень. Матеріалом досліджень були дані державних статистичних спостережень зі статистики сільського господарства. Дослідження виконували із застосуванням економіко-статистичного, розрахунково-конструктивного, абстрактно-логічного та монографічного методів досліджень.

Результати досліджень. У теперішній час в Україні сформувалася багатоукладна економіка з принципово новою організацією сільськогосподарського виробництва. За даними Держстату України, у 2011 р. на території країни виробництвом сільськогосподарської продукції займалося 56 тис. аграрних підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, з яких 73,9% становлять фермерські господарства, 13,8% – господарські товариства, 7,4% – приватні підприємства, 1,6% – виробничі кооперативи, 0,6% – державні підприємства, 2,7% – підприємства інших форм господарювання. У 48 тис. цих підприємств зосереджено 21,6 млн га сільськогосподарських угідь. З них 68,3% підприємств мають площу до 100 га, 14,9% – від 100 до 500 га, 5,4% – від 500 до 1000 га, 5,3% – від 1000 до 2000 га, 6,1% – понад 2000 га.

У 2011 р. у Миколаївській області виробництвом сільськогосподарської продукції займалися 328 недержавних агроформувань, в яких зосереджено 984,5 тис. га ріллі, що становить 64% від всієї площі ріллі, у тому числі 305,5 тис. га (36%) у фермерських господарствах області. Ще 498,5 тис. га орних земель зосереджено у такої категорії, як господарства

населення, які на сьогодні залишаються основними виробниками сільськогосподарської продукції.

Проти 2010 р. у цій категорії господарств відбулося розширення посівних площ під усіма основними культурами і лише під кормовими культурами посіви скоротилися на 4,7% (склали 2,5 млн га).

У 2011 р. отримано рекордний за останні роки врожай основних товарних сільськогосподарських культур. Але, на превеликий жаль, у процесі цих глобальних перетворень не відмічено нарощування обсягів виробництва багаторічних трав, ефективного (ощадне) використання земельних і матеріальних ресурсів, поліпшення соціального стану людей.

Варто підкреслити, що упродовж другої половини ХХ-го століття частка багаторічних трав у структурі посівних площ України поступово зростала. Так, у 1940 р. площа цих культур складала 286,9 тис. га (0,9%), у 1960 – 1254,1 тис. га (3,7%), у 1980 – 2943,8 тис. га (8,8%), у 1990 вона досягла 3753,1 тис. га (11,6%) [1].

За результатами аналізу даних Держстату України (табл. 1), в країні спостерігається істотне зменшення частки трав у структурі посівних площ. У 2005 р. площа багаторічних трав складала тільки 1527,0 (5,9% із загальних посівних площ), станом на 1 січня 2011 р. посіви цих трав займали вже лише 1117,1 тис. га (4,0%). Це зумовлене насамперед зменшенням поголів'я тварин, а отже і попиту на сіно та зелені корми. Так, у 2000 р. в Україні поголів'я корів складало 2476,1 тис. голів, а у 2011 р. – 949,9 тис. голів. У кінці 2010 р. у Миколаївській області цих тварин налічували 92,4 тис. голів, тобто на 36% менше порівняно з 2000 р.

1. Площа багаторічних трав у структурі загальних посівних площ України

Роки	Посівна площа, тис. га		Питома вага багаторічних трав у загальній посівній площі, %
	загальна	багаторічних трав	
1940*	31336,5	286,9	0,9
1960*	33546,7	1254,1	3,7
1980*	33578,1	2943,8	8,8
1990*	32383,9	3753,1	11,6
2001	27928,0	2127,0	7,6
2005	25862,4	1527,0	5,9
2008	27133,0	1200,7	4,4
2009	26990,0	1152,2	4,3
2010	26951,5	1128	4,2
2011	27670,5	1117,1	4,0

Примітки.* [4].

** 2001–2011 рр. Складено автором за даними Держстату України

На нашу думку, простежується замкнене коло. Працівники рослинництва зменшують посівні площі багаторічних трав, бо немає ринку збуту

продукції, а працівники тваринництва – навпаки, подекуюють, що не вистачає кормів і зменшують поголів'я сільськогосподарських тварин.

Особливо скрутний стан з сівбою багаторічних трав у господарствах причорноморських областей України. Так, за період з 2005 до 2011 рр. включно частка цих культур, основними з яких є бобові, зокрема люцерна і еспарцет, зменшилася від 1,61% із загальних посівних площ (Херсонська обл.) і 1,65 (Миколаївська обл.) до 1,16 та 1,11% відповідно, тобто на 28–37% (табл. 2, рис. 1).

2. Посівні площі України і окремих областей півдня України, тис. га

Роки	Загальна посівна площа				у т. ч. площа багаторічних трав на сіно і зелений корм			
	Україна	області			Україна	області		
		Миколаївська	Одеська	Херсонська		Миколаївська	Одеська	Херсонська
2005	25862,4	1417,9	1741,2	1299,7	1527,0	23,4	60,3	20,9
2008	27133,0	1494,5	1823,9	1358,9	1200,7	20,2	43,0	20,0
2009	26990,0	1484,3	1781,7	1394,8	1152,2	18,2	44,1	17,3
2010	26951,5	1524,0	1772,8	1388,2	1128,0	17,8	41,7	16,3
2011	27670,5	1539,7	1789,3	1427,9	1117,1	17,1	38,9	16,6

Дещо вищим є наведений показник у господарствах Одеської області, але і там спостерігається закономірність зменшення посівних площ під багаторічними травами та кількості сільськогосподарських тварин.

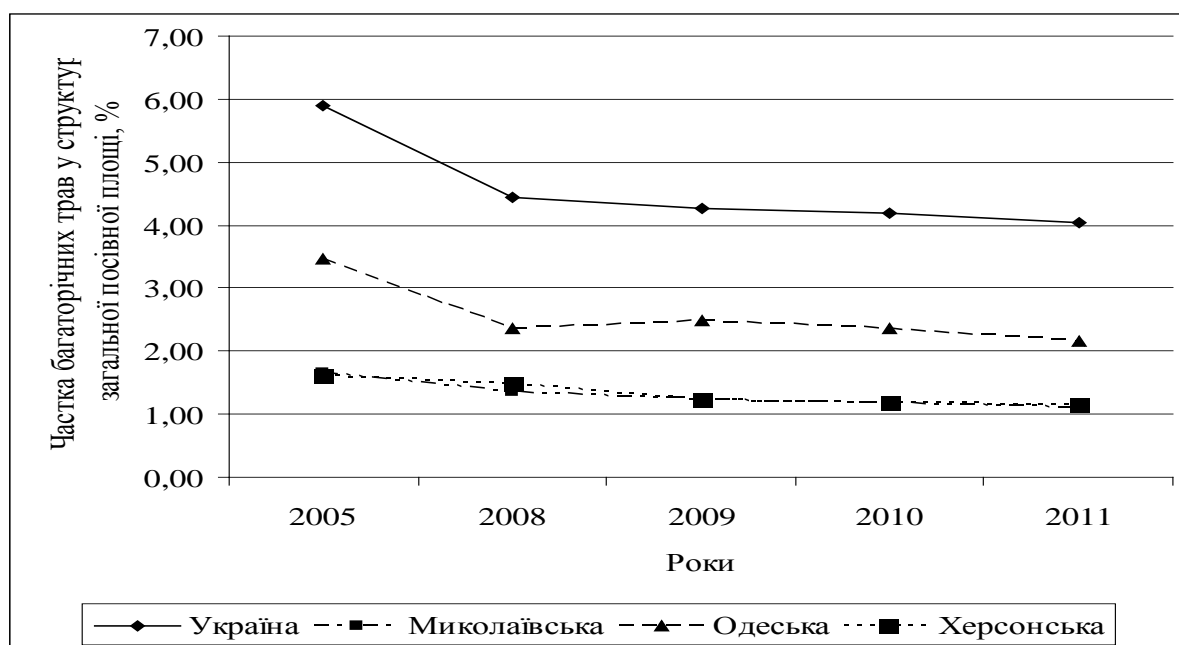


Рис. 1. Частка площ багаторічних трав у загальній посівній площі України та причорноморських областей

Загально визнано, що в структурі кормових культур питома вага посівних площ під багаторічні трави повинна складати не менше половини, в незрошуваних умовах – до 8–10% від площі ріллі.

У підсумку в зв'язку зі скороченням поголів'я тварин зменшилося і виробництво м'яса від 226,3 тис. т у 1990 р. до 45,9 тис. т у живій вазі у 2010 р., молока – від 743,4 до 364,0 тис. т відповідно, що негативно позначається на добробуті населення та його здоров'ї.

Нестача високоякісних кормів, до яких відносять і багаторічні трави, особливо бобові, позначилася і на показниках ефективності ведення тваринництва. За період з 1990 до 2010 р. рівень рентабельності тваринництва на Миколаївщині зменшився від 16,7% до мінус 46,9%, тобто виробництво продукції тваринництва у цілому є збитковим.

Варто відзначити і той факт, що зменшення площ під багаторічними травами негативно позначилося і на показниках родючості ґрунтів. У зв'язку з тим, що внесення органічних добрив зменшилося майже в 6, а мінеральних – у 18–20 разів, формування врожаю в агрофітоценозах проходить за рахунок природної родючості ґрунту, що призводить до його виснаження [2].

За даними вчених, метровий шар ґрунту після вирощування люцерни упродовж трьох років збагачується за рахунок післяукісних решток та коріння до 244 кг/га д.р. азоту; 39 – фосфору; 134 – калію; 102 кг/га д.р. кальцію. Баланс гумусу в орному шарі ґрунту після трьох років вирощування цієї багаторічної бобової культури позитивний і складає + 1,56 т/га [3].

На нашу думку, якщо взяти до уваги, що бобові трави здатні за три роки вирощування нагромаджувати у ґрунті 244 кг/га д.р. азоту (тобто 81 кг/га за рік), до того ж екологічно чистого, під наступні культури сівозміни, то, перерахувавши величину цього показника на вартість мінеральних добрив (аміачна селітра коштувала у середньому за 2011 р. – 320 грн./ц) отримуємо 753 грн. втрат у грошовому виразі з кожного гектара зменшеної площі під трави.

Найважливішим показником ефективності вирощування багаторічних бобових трав є рівень рентабельності. У господарствах півдня України при вирощуванні сумішок бобово-злакових багаторічних трав він складає 68,5–236,2%, люцерни в одновидових посівах – 94,3–202,8%, еспарцету – 161,7% 253,8% [4, с. 118–119]. За даними досліджень [5, с. 53], рентабельність насінництва люцерни в сільськогосподарських підприємствах, зазвичай, складає 142,3–222,6%, а за свідченням В. Петкова і М. Лутоніної [6], при врожайності 2,5–3,0 ц/га досягає 150–300%.

Вищенаведені показники свідчать, що вирощування багаторічних трав є високорентабельним виробництвом для покращання фінансового стану господарств і важливим заходом зміцнення кормової бази тваринни-

цтва на сучасному етапі розвитку суспільства, поліпшення родючості ґрунтів для наших нащадків.

Висновки. За сучасних умов господарювання в країні спостерігається істотне зменшення площ під посіви багаторічних трав, що негативно позначається на стані кормової бази тваринництва, родючості наших ґрунтів.

Бібліографічний список

1. Чмирь С. М. Зміни у структурі посівних площ в Україні / С. М. Чмирь // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 6. – С. 70–72.
2. Лымарь А. О. Экологические основы систем орошаемого земледелия / А. О. Лымарь. – К., «Аграрная наука», 1997. – 400 с.
3. Антипова Л. К. Виробництво насіння люцерни в Степу України / Л. К Антипова // Миколаїв: МДАУ, 2009. – 227 с.
4. Голобородько С. П. Люцерна : Науч.–методич. изд. / [С. П. Голобородько, В. С. Снеговой, Г. В. Сахно]. – Херсон: Айлант, 2007. – 328 с.
5. Лактионов Б. И. Люцерна на юге Украины / [Б. И. Лактионов, И. И. Андрусенко, В. Т. Барыльник и др.]. – Симферополь: Таврия, 1982. – 63 с.
6. Петков В. Многолетние бобовые травы – залог здоровья почвы и успешного хозяйствования / В. Петков, М. Лутонина // AGRO Вісник України. – 2008. – № 4 (27). – С. 34–35.

Цуркан Н. В. Состояние и тенденции развития производства многолетних трав в южной Степи Украины // Корми і кормовиробництво. – 2012. – Вип. 74. – С. 48–52.

Исследовано состояние развития производства многолетних трав в Украине. Установлено стремительное уменьшение удельного веса площадей этих культур в общей посевной площади как хозяйств южной Степи, так и Украины, которое отрицательно сказывается на качестве почв и состоянии животноводства.

Tsurkan N. V. Condition and trends of the development of production of perennial herbages in the southern Steppe of Ukraine // Feeds and Feed Production. – 2012. – Issue 74. – P. 48–52.

The state of production development of perennial herbages in Ukraine is investigated. A rapid reduction of the specific gravity of the areas of these crops in the total cultivated area of farms both in the southern Steppe, and Ukraine, which negatively affects soil quality and livestock breeding is established.